

به نام خداوند جان و خرد

ما خوب فکر می‌کنیم

پدیدآورندگان: لاله صحافی، صبا مولوی سیاری، زینب رحمتی، صبا

اصیلی، فاطمه موسوی بصیرت، بهروز حجاری زاده

با نظارت: دکتر محمود تلخابی

تصویرگر: کیمیا برهمت

ما خوب فکر می کنیم

تصویرگر: کیمیا برهمت

طراح روی جلد: کیمیا برهمت

حروف چینی و صفحه آرائی: مریم غلامی

چاپ اول: ۱۳۹۷

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۳۸۰۰۰ تومان

دفتر: د. بان فاطمی، خیابان چهلستون، خیابان دوم، پلاک ۳۳، واحد ۱۲

تلفن: ۸۴۶۱۲۰۶

www.engare-e.ir

حقوق چاپ و نشر، محفوظات مخصوص ناشر است.

عنوان و نام پدیدآور: ما خوب فکر می کنیم / پدیدآورندگان لاله صحافی ... [و ...] نظارت محمود تلخابی؛ تصویرگر کیمیا برهمت.

مشخصات نشر: تهران: موسسه فرهنگی و هنری شناخت و تربیت انگاره، ۹۷.

مشخصات ظاهری: ۷۵ ص: مصور (رنگی).

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۸۶۰۴-۳-۲

وضعیت فهرست نویسی: فیا

یادداشت: پدیدآورندگان لاله صحافی، صبا مولوی شیرازی، زینب رحمتی، صبا اصیلی، فاطمه موسی حسرت، نیاز حجاریزاده.

موضوع: اندیشه و تفکر خلاق در کودکان — راهنمای آموزشی

موضوع: Creative thinking in children — Study and teaching

موضوع: پرورش ذهن — راهنمای آموزشی

موضوع: Mental discipline-- Study and teaching

شناسه افزوده: صحافی، لاله، ۱۳۵۸ -

شناسه افزوده: تلخابی، محمود، ۱۳۴۹ -

شناسه افزوده: برهمت، کیمیا، ۱۳۷۱-، تصویرگر

رده بندی کنگره: ۱۳۹۷LB۱۰۶۲/م۲

رده بندی دبیوی: ۱۵۷/۳۷۰

شماره کتابشناسی ملی: ۵۵۳۸۱۹۲

سخنی با مربیان و والدین

از گذشته در نظام آموزشی ما بر اهمیت محتوای یادگیری تأکید شده است به این معنی که کودکان چقدر اطلاعات درباره علوم، ریاضی و موضوعات دیگر آموخته‌اند. در حالی که برای یادگیری عمیق مفاهیم، تفکر اهمیت اساسی دارد. توانایی‌هایی مانند تجزیه و تحلیل اطلاعات، ارایه دلایل برای اعمال و عقاید، توانایی کاوش برای حل مسئله، ارایه ایده‌های خلاقانه و توانایی ارزیابی اطلاعات و بررسی اعتبار آن‌ها، اهدافی هستند که در نظام آموزشی ما مورد بی‌توجهی قرار گرفته‌اند. این مهارت‌ها که همگی زیر مجموعه‌ای از تفکر قرار می‌گیرند، رای زندگی در دنیای امروز که دنیای اطلاعات و فناوری است و افراد در معرض اطلاعات بسیار گسترده و تغییرات روز به روز قرار دارند و بنابراین با مسائل متنوع و متفاوتی روبرو می‌شوند ضروری است. با اینکه همه انسان‌ها خیر می‌کنند، اما تفکر خوب نشانه‌ها و نتایجی دارد. تفکر بهتر منجر به بینش عمیق‌تر، تصمیم‌های بهتر، رایج‌تر، اعتبار، ابداعات خلاقانه‌تر، ارزیابی‌های دقیق‌تر و محصولات باکیفیت‌تر می‌شود. در گذشته تصور می‌شد که کودکان با شیوه‌های از پیش آماده‌ای برای تفکر به دنیا می‌آیند. اما، پژوهش‌های اخیر نشان می‌دهد که چنین چیزی حقیقت ندارد. امروز می‌دانیم که به دلیل خاصیت انعطاف‌پذیری مغز انسان، شیوه‌های تفکر و مسیرهای عصبی از طریق تجربه شکل می‌گیرند و بنابراین تفکر قابل بهبود و یادگیری است. از این رو، پرورش تفکر به منزله هدف اساسی تربیت، برای بسیاری از مربیان و متخصصان تعلیم و تربیت به یک چالش جالب تبدیل شده است و در سال‌های اخیر، در دنیا برنامه‌های متنوعی مبتنی بر رویکردهای مختلف به منظور توسعه تفکر کودکان، طراحی و ارائه شده است.

این کتاب شامل مجموعه فعالیت‌هایی است که به منظور تمرین و پرورش تفکر برای کودکان پنج تا هفت سال تدوین شده‌اند که می‌تواند توسط مربی و یا والدین برای کودکان استفاده شود.

برای پرورش تفکر باید فرصت‌هایی را فراهم کنیم تا کودکان در فرایندهایی که تفکر خوب را می‌سازند، درگیر شوند. به این منظور لازم است کودکان نسبت به فرایند تفکر خود، آگاه شوند و بدانند که برای حل یک مسئله، یا ارزیابی یک موضوع چه گام‌هایی را برمی‌دارند. وقتی که کودکان از فرایند تفکر خود و گام‌های مختلف آن آگاه شدند، می‌توانند تلاش برای بهبود این فرایند و توجه بیشتر به آن را آغاز کنند. به این ترتیب، نگرش کودکان، نسبت به تفکر و در برخورد با مسائل تغییر می‌کند و یاد می‌گیرند که راهبردهایی برای سازمان‌دهی فرایند تفکر خود پیدا کنند. به تدریج و با تمرین بیشتر، فرایندهای تفکر خوب، به راحتی و خودکار انجام می‌گیرد.

با توجه به اینکه تفکر، مفهوم گسترده‌ای است و از منظرهای مختلف می‌تواند مورد بررسی واقع شود، تقسیم‌بندی‌ها و یا نام‌گذاری‌های مختلفی در این زمینه وجود دارد که در بعضی از موارد این تقسیم‌بندی‌ها و نام‌گذاری‌ها، شباهت‌ها و تفاوت‌هایی دارند. در این کتاب، با اقتباس از سوارتز و پرکینز^۱، فعالیت‌ها در چهار دسته تفکری تقسیم‌بندی شده‌اند که به‌طور خلاصه در اینجا توضیح داده می‌شود:

تفکر فهمی: شامل اسم این نوع از تفکر را کمتر از انواع دیگر شنیده باشید. هدف این نوع تفکر این است که یادگیری با فهم و به منظور کاربرد دانش و مهارت انجام شود و در مقابل حفظ طوطی‌وار است. در تفکر فهمی ویژگی‌های مجموعه‌ای و مفاهیم برای درک عمیق آن‌ها بررسی می‌شود و زیر مهارت‌هایی مانند پرسیدن سؤال‌های مرتبط برای درک تقسیم و تحلیل روابط بین آن‌ها، برقراری ارتباط معنادار با مفاهیم، برقراری ارتباط با آن‌چه شخص پیش از این می‌داند مورد توجه قرار می‌گیرد.

حل مسئله و تصمیم‌گیری: در به یاری واقع، افراد در موقعیتی قرار می‌گیرند که باید برای آن راه‌حل مناسبی ارائه کنند و یا باید بین گزینه‌ها، یکی را انتخاب کنند. به این منظور باید راهبردهایی را به کار گیرند از جمله: نحوه بیان مسئله برای درک آن، جمع‌آوری اطلاعات لازم و ترکیب کردن اطلاعات مربوط به مسئله، تولید گزینه‌ها و راه‌حل‌ها، پیش‌بینی پیامد یا تأثیر آن‌ها بر خود و دیگران، مقایسه راه‌حل‌ها و گزینه‌ها، ارائه دلیل برای انتخاب‌ها، بازنگری در راه‌حل‌ها.

تفکر خلاق: هدف این نوع از تفکر تولید ایده‌های اثر بخش، بدیع است. تولید آزادانه ایده‌ها، جستجو برای موانع تفکر و عبور از آن‌ها، انعطاف‌پذیری و پذیرش ایده‌های مختلف، تغییر جریان تفکر از شیوه معمول، در تفکر خلاق مورد توجه است.

فراشناخت: دانش فرد و آگاهی و کنترل او بر تفکر خود، فراشناخت نامیده می‌شود. آگاهی از نقاط ضعف و قوت ذهنی و توجه به فرایند تفکر پیش از، در حین، و پس از تفکر به فراشناخت مربوط است.

در هر فعالیت این کتاب، یک نوع تفکر بیش از بقیه مورد توجه قرار گرفته است. این تأکید شده است. این تقسیم‌بندی به آن معنا نیست که این مؤلفه‌ها به‌کلی مستقل از یکدیگر هستند. بین مؤلفه‌های تفکر، همپوشانی زیادی وجود دارد. برای مثال، در حل مسئله و تصمیم‌گیری در بسیاری از موارد ممکن است برای ارائه گزینه‌ها و راه‌حل‌ها، از تفکر خلاق استفاده شود و یا به‌منظور ارائه ایده‌های خلاقانه، لازم است که موضوعی که با آن روبرو هستیم به‌خوبی درک شود و ویژگی‌های آن شناخته شود.

^۱ Swartz, R., Perkins, D. (2017). Teaching Thinking. New York: Routledge.

در اجرای فعالیت‌های کتاب، پس از اجرای فعالیت اول و دوم، بقیه فعالیت‌ها می‌تواند به ترتیبی که در کتاب آمده است اجرا نشود.

برای اجرای اثربخش این فعالیت‌ها، لازم است نکات زیر مورد توجه قرار گیرد:

- قوانینی برای گفت‌وگو باهم تدوین کنید. مثلاً بهتر است قبل از نشستن در دایره و شروع فعالیت، قوانین کلاس مثل به‌نوبت حرف زدن و نپزیدن در حرف دیگران، شنیدن حرف‌های همدیگر، مسخره نکردن دیگران و ... را با کودکان مرور کنید. کودکان مانند بزرگسالان برای اینکه بتوانند مهارت گفت‌وگو را به‌خوبی یاد بگیرند و قوانین را رعایت کنند نیاز به تمرین مداوم دارند. بنابراین انتظار نمی‌رود که از همان فعالیت اول، گفت‌وگو به سادگی و زین‌پیش برود و به صبر و حوصله شما نیاز دارد.

- محیط و فضای بازیابی ایده‌ها فراهم کنید و از نصیحت کردن بپرهیزید. نصیحت و نتیجه‌گیری زودهنگام فرصت تفکر را از افراد می‌گیرد.

- هنگامی که کودکان در حال ارائه ایده‌ها و پاسخ‌های خود هستند، با دقت به آن‌ها گوش کنید. پس از شنیدن پاسخ بچه‌ها، پرسش تکمیلی بکنید. مثلاً «چرا این‌طور فکر می‌کنی؟»، «چه شد که به این نتیجه رسیدی؟» و به این ترتیب فرصت ایجاد می‌کنید تا علاوه بر آن که بچه‌ها به پاسخ‌های خود بیشتر فکر کنند، احساس کنند که نظر آن‌ها مهم است و همچنین گوش کردن به پاسخ‌های دیگران را با آن‌ها تمرین می‌کنید.

- ممکن است کودکان پیشنهادها یا غیرممکن از نظر شما یا دیگران ارائه کنند. در این شرایط اجازه ندهید که بچه‌ها همدیگر را مسخره کنند. فضای امنی را ایجاد کنید که همه بتوانند نظر بدهند و با هم بخندند. برای مثال می‌توانید بگویید: «بیایید دنیایی را تصور کنیم که این کار را می‌توانستیم انجام دهیم.»

- همان‌طور که گفته شد یکی از مراحل مهم برای پرورش تفکر، آگاهی از فرایند تفکر توسط خود فرد است. بنابراین در همه فعالیت‌ها فرصتی را در انتهای فعالیت فراهم کنید تا کودکان درباره کاری که انجام داده‌اند و فرایندی که طی کرده‌اند فکر کنند و آن را آشکار سازند. مثلاً درباره تصمیمی که گرفته‌اند و مرحله‌ای که منجر به این تصمیم شد و یا راه‌حلی که ارائه کرده‌اند و چگونگی رسیدن به راه‌حل‌ها و چگونگی بهبود آن‌ها فکر کنند. همین‌طور از آن‌ها بخواهید درباره راه‌حل‌ها و ایده‌های ارائه‌شده توسط دیگران فکر کنند. به این ترتیب هم با تنوع ایده‌ها مواجه می‌شوند و هم توانایی ارزیابی ایده‌های دیگران را تمرین می‌کنند.

فهرست فعالیت‌ها

- ۱- فکرهای من ۸
- ۲- معجون فکر خوب ۱۰
- ۳- دوستی یعنی چی؟ ۱۷
- ۴- فرقی چیه؟ ۲۱
- ۵- این چه خبره؟ ۲۷
- ۶- حدس بزن! ۳۰
- ۷- پیدا چیه؟ ۳۲
- ۸- شغل‌ها ۳۵
- ۹- جعبه سنگی را چه جاکنیم ۴۱
- ۱۰- چی مال کیه؟ ۴۴
- ۱۱- نمایش ۴۹
- ۱۲- کدام حیوان خانگی؟ ۵۲
- ۱۳- بریم خرید ۵۶
- ۱۴- مثل یک مخترع ۶۱
- ۱۵- گفت‌وگوی دو ناشناس ۶۴
- ۱۶- به سارا کمک کن! ۶۶
- ۱۷- آینده را ببین! ۶۸
- ۱۸- وارونه فکر کن! ۷۱